

temperant, quantum fieri potest. Sufficenter instrui debent de omnibus, quae ad suum munus attinent. Fidelitatem quoque praestare debent in mandatis tribunalis exequendis, aequè cavendo tum a negligentia in munere obeundo, tum a rigore et vexatione erga eos, quos iustitia publica persequitur. Ipsis etiam specialiter cura incumbit, ne ullas formalitates necessarias in actis suis omittant; secus enim iustitiam saepe laederent, atque ad damna inde provenientia reparanda tenerentur.

966. — Apparitores iniuste se gerunt praesertim

1° Si pretio aut favore se corrumpi sinant in praeiudicium clientis, v. gr. denunciations sententiarum protrahendo, negligendo, vel alia faciendo, unde fiat, ut creditor solutionem accipere non possit. Item faciendo quibusdam debitoribus solidariis, ut eos in executionibus non comprehendant.

2° Si tempus ad acta iuridica conficienda praefixum non concedant; si diem falso adscribant (*fausses dates*); si falsum affirmant in actis verbalibus (*procès verbaux*); si tempore praescripto acta iuridica sibi commissa non conficiant.

3° Si lustrantes domos asperius agant, ut aliquod munus extorqueant; si vim iniustam aut aliam iniuriam inferant; si falsum in actibus suis enuntient.

4° Si excedant mandatum iudicis, aut legis statuta in rebus seu bonis privatorum capiendis; si non servent iustum pretium in venditione rerum captarum, etc.; si partem huius pretii sibi retineant, etc.

967. **Quaesita.** — **QUAER.** 1° *An apparitores ad restitutionem teneantur, si pretium supra taxam lege determinatam titulo donationis acceperint?*

Resp. Affirm. per se. Ratio est, quia talis donatio generatim spontanea dici nequit. Unde si excessus pretii sit quid grave, sub peccato mortali ad illum restituendum obligantur. — *Ita communiter cum Salmant.* — Attamen si laborem extraordinarium et indebitum subiissent, aliquid supra pretium ordinarium accipere possent. — S. Lig. (2).

(2) Neque Salmanticenses, quos A. heic appellat, neque S. Alphonsus reipsa quidpiam de Apparitoribus habent, sed disserunt de Advocatis, Notariis, Tabellionibus, Relatoribus etc. Res tamen in idem recidit. Eadem enim quaestio fit de iis omnibus, quibus pro munere quopiam, quod in iudiciis gerunt, merces debeat.

Porro si quaestio cum Auctore instituat de pretio per leges taxato, non est silentio praetereundum *dubium*, quod

tangit etiam S. Alphonsus (lib. 4. n. 231.) scilicet *an lex taxam ipsis (Notariis etc.) statuens obliget in conscientia*. Sic autem ipse respondet: Affirmant Navarrus, Trull., etc. apud Salmanticenses (Tr. 29. cap. 5. n. 18.), *cum sit lex iusta. Sed negant Machad., et Fagund., quia haec lex est poenalis, vel saltem mixta, ideoque non obligat in conscientia, ut de lege mixta tenent Villal., Diana, et alii. Negat etiam Lugo cum Turriano et*

968. — **QUAER.** 2° *An apparitor multiplex salarium exigere possit, si unica et eadem vice vadimonia diversa deferat?*

Resp. 1° Ex lege naturali in se sola spectata affirmandum videretur, quia eandem praestat utilitatem singulis eum requirentibus, ac si pro uno solo iter et operam susciperet, iuxta dicta in *Tract. de Contr. in genere*, n. 757. — Ita S. Lig. *Hom. apost. tract. 13. n. 68. etc.*

Resp. 2° Attendendum est ad statuta locorum particularia. *Ex Iure autem Gallico* hoc prohibetur. Attamen quidquid sit de lege civili, usus invaluit, sciente et vidente Gubernio, ut advocati et procuratores ita rem componant, ut pro singulis vadimoniis apparitores idem fere pretium habeant.

CAPUT IV.

DE OBLIGATIONIBUS SCRIBARUM ET NOTARIORUM

I. De scribis seu secretariis.

969. — *Scriba* seu secretarius (gallice, *greffier*) ille est, qui scripto refert testimonia, iudicum sententias, caeteraque omnia, quae in tribunalibus peraguntur. Hinc quasi ut dextera iudicis et ipsius publicus et authenticus secretarius considerari solet.

Iniustitias autem varias scriba committere potest, praesertim

1° Si diligentiam debitam non adhibeat ad omnia audita et statuta aut decisa exacte in scriptum referenda; omissio enim in rebus huius generis facile gravi evadere potest.

aliis apud Salmanticenses (ib. n. 19.), *sed alia ratione ductus, nempe quia cum tabelliones, et alii ministri iustitiae vivere debeant ex stipendiis proprii officii, et tractu temporum augeantur pretia rerum, ac expensae iuxta morem circa victum et vestitum; ideo non iniuste ipsi aliquid exigunt supra taxam... Et hanc sententiam Lugonis dicunt Salmanticenses videri hisce temporibus conformiorem aequitati*. Ad quae fac advertas. Salmanticenses (l. c. n. 20.) etiam seposita ratione seu sententia Lugonis, utramque illam sententiam ceu probabilem habere.

Caeterum etiamsi praeferenda, ceu communior, videatur sententia Auctoris, qui aliquin pretium lege taxatum supponit esse omnino *iustum*, ideoque excludit Lu-

gonis hypothesim de mercede per leges antiquas determinata, quae deinde ob actum decursu temporum rerum omnium pretium nimis tenuis evaserit; addendum tamen est, eandem sententiam suas pati exceptiones, sicut exceptiones patitur et ratio allata, quod *talis donatio generatim spontanea dici nequeat*. Nam et multis in adiunctis (Vid. Lugo, *De Iust. et Iur. disp. 41. n. 19.*, et Salm. l. c. n. 24.) prorsus *spontanea* haberi donatio potest et debet, et insuper non omnis donatio etiam minus spontanea carere censenda est eo consensu, qui ad dominium transferendum sufficit. Haud raro enim etiam invitis sese occasiones offerunt, quae donandi necessitatem quandam important, nec tamen quispiam restituendi onus donatariis imponendum cogitat.

2° Si attentione seria et costanti non utatur ad omnia in tribunali prolata et peracta in libros authenticos referenda; facillime enim defectus attentionis in scriba culpam gravem et restitutionis obligationem inducere potest, nisi omnino involuntarius sit. Quis enim non videt, quanta damna ex defectu etiam levi (1) ex parte secretariorum subsequi possint?

3° Si ex malitia aliquid in scribendo omittat, aut si tabellas publicas sibi commissas adulteret aut male custodiat; si debitas formalitates et subscriptiones non apponat aut apponi non satagat; si testimonia non fideliter transcribat, sive exaggerando, sive imminuendo, sive immutando aut invertendo.

4° Si in distribuendis litibus favori potius, quam ordini pareat; si ad augendum salarium acta distribuenda maiora faciat, v. gr. scribendo in duabus paginis ea, quae in unica referri poterant.

5° Si arcanum sibi commissum prodat; si sententiam nondum publicatam manifestet; si processus peractos sine iudicis praescripto partibus ostendat.

6° Si acta iudicis tradat partibus, antequam iuxta formas legales subscripta fuerint. Tunc enim instrumentum mancum et falsum exhibet, cuius expeditio nullius valoris habetur. — S. Lig. n. 229.

II. De notariis

970. — *Notarius*, seu tabellio dicitur ille, qui auctoritate legitima constituitur ad scribenda acta seu instrumenta publica, quae tum in iudicio tum extra iudicium fidem faciant.

Hinc apparet, quanti momenti sit notarii munus, quam late pateat, et quam gravibus obstringatur obligationibus. Notarii itaque pari ad id munus scientia, perspicacitate non communi, et potissimum egregia fidelitate, prudentia et probitate gaudere debent. Cum enim negotia et contractus cuiusvis generis pertractare debeant, ex eorum negligentia, ignorantia et attentionis defectu summa mala pro societate, et damna pro partibus subsequi possunt.

971. — Notarii iniusti sunt praesertim in sequentibus casibus:

1° Si ignorent, quae ad officium suum pertinent, et ideo instrumenta non recte conficiant; si cum detrimento contrahentium vel aliorum ex negligentia solemnitates necessarias praetermittant, v. gr. idoneos testes adhibere, subscriptiones apponere, diem, mensem, annum indicare, etc.

(1) Habes hic exemplum illius, qui in conscientia tenetur de culpa *levi*, idest qui graviter obligatur ad accuratissimam

diligentiam, adeo ut defectus, qui in se levis videri posset, gravem inducat restitutionis obligationem. Conf. not. ad numerum 661.

2° Si conficiant instrumentum falsum, usurarium vel iniustum si in damnum alterius contrahentis aut tertii fingant in instrumento, ea, quae non sunt; si adnotationes diei falsas apponant, aut veras immutent, etsi damnum non intendant; item si talia consulant; si conficiant acta quae suum munus excedant, vel si extra territorium sibi assignatum ministerium suum exercent: tunc enim eorum actus ipso facto irriti sunt.

3° Si non describant fideliter voluntates contrahentium vel per ambiguas redactiones litibus et iniustitiis locum praebeant; si partes non moneant de clausulis, quae eis nocere, aut de difficultatibus, quae inde nasci possunt. Ad haec enim ex *quasi contractu* cum partibus tenentur.

4° Si falso scribant summam coram se vel antea iam solutam esse, cum damno alterius partis aut tertii; item si facile talia scribant, graviter suspicantes quod a contrahentibus decipiantur; tunc enim eorum peccato cooperantur.

5° Si acta et instrumenta negligenter custodiant cum periculo damni partium; si differant instrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueant; si amanuensi aliquid committant cum erroris periculo.

6° Si quid in *protocollo* (*la minute*) immutent, unde ius aliquod violetur aut impediatur; si testes falsos admittant; si testimonium aliquod necessarium suo clienti non exhibeant, occultent, aut transcriptum denegent.

7° Si actus communicent aliis, quam partibus; si sua culpa *protocollo* amittant; si iuramenta vel secreta violent; si dictis vel factis partium, aut testimoniis testium aliquid addant vel detrahant; si sincere omnia, prout se habent, non transcribant.

8° Si negligant invigilare in suos ministros, et propterea instrumenta male conficiantur; notarii enim pro omnibus, quos adhibent ministros, respondere tenentur; si subscribant instrumenta sive ab aliis notariis sive a propriis ministris confecta, antequam diligenter ea recognoverint, et notitiam perfectam de iis, quae in ipsis continentur, habuerint: item si ubi plures notarii requiruntur, absentes tanquam praesentes declaraverint.

9° Si pretium ultra taxam vel probatam consuetudinem petant (2), vel si scripturas amplificent, vel maiori aut magis extenso caractere scribant, ita ut numerus paginarum notabiliter augeatur; si negotia pertractanda salarii adaugendi causa protrahant.

In his omnibus, et multis aliis similibus tenentur notarii sub gravi *per se*, ad restitutionem, ut iniusti damnificatores, aut cooperatores, ut patet ex dictis in *Tract. de Institiis et Iure*. — S. Lig. n. 230. 231.

(2) Confer quae superius in not. ad n. 967. dicta sunt.

972. **Quaesita.** — **QUAER.** 1° *An notarius teneatur ad restitutionem erga fiscum, si in conficiendo instrumento venditionis, aut inventarii, postulantibus partibus, vel etiam ipso innuente, non verum rei pretium inscribat, sed aliud minus, ut tributum solvendum imminuatur?*

Resp. Controvertitur. Alii affirmant, quia sic cooperatur defraudationi tributorum, quod iniquum est et iniustum ex parte magistratus, cui Respublica confidit. Alii negant, dummodo infimum saltem pretium in scripto authentico referatur. Alii tandem eum totaliter excusant, quia ex consuetudine generaliter etiam proborum recepta, non solet totum pretium etiam infimum declarari, sed tantum declaratur paulo ultra mediam partem, vel circa duas tertias partes huius pretii. Si autem non peccant partes verum pretium dissimulando, nec peccat notarius ex cooperatione: ipse enim non constituitur sicut praepositus vectigalium ad tributa exigenda, sed ad instrumenta conficienda.

973. — **QUAER.** 2° *An peccet notarius, qui instrumento conficit die Dominica vel die festo?*

Resp. Ex consuetudine nunc generali possunt conficere quaecumque instrumenta, dummodo non spectent ad iurisdictionem contentiosam, id est ad negotia forensia. Sic possunt conficere instrumentum contractus, testamenta aegrotantium, conventiones matrimoniales, processus electionum ad officium publicum, et alia similia.

Scripta autem ad forum contentiosum pertinentia nequaquam diebus festis conficere possunt (3). Id non solum lege canonica, sed ipsa lege civili, etiam gallica, prohibetur. Quod si notarius tales actus die festo conficeret, et diversam diei assignationem affingeret, peccaret contra legem ecclesiasticam et civilem, et falsum instrumentum conscriberet.

CAPUT V.

DE OBLIGATIONIBUS ACCUSATORIS ET REI

I. De accusatore.

974. — Accusator dicitur, qui in causis *criminalibus* crimen defert iudici, atque ab eo vindictam ob bonum commune postulat et simul obligationem crimen obiectum probandi suscipit: in causis vero *civilibus*, qui velut pars laesa adversarium ad iudicem compellit, non *accusator*, sed *actor* dicitur.

(3) Nihil tamen vetat, quominus die festo totius scripti contextus exaretur, cui deinde die legitimo subscriptiones ac caeterae solemnitates accedant.

Accusator differt a denuntiatore (1), qui Superiori vel iudici crimen aliquod defert, nec tamen obligationem illud probandi subit. — S. Lig. n. 253.

Accusatores esse possunt ex *Iure Romano* omnes, qui non sunt specialiter lege prohibiti. Prohibentur vero pupilli, impuberes, mulieres, magistratus, infames, proxime coniuncti, scilicet filii respectu parentum et vice versa, fratres respectu fratrum, uxor respectu mariti, et e converso. — Ex *Iure* autem *canonico* arcentur ab officio accusatoris 1° Clerici in iudicio saeculari, praesertim in causa sanguinis; 2° laici respectu Clericorum, nisi crimen sit immane, vel cedat in magnum Ecclesiae noxamentum; 3° haeretici non tolerati, et excommunicati respectu fidelium. — S. Lig. n. 238.

Accusatores ex eodem *Iure Romano* si de calumnia convincantur, poenam *talionis* incurrunt, nempe poenam, quam pro accusato requirebant, ipsi subire debent.

Ex iure autem Gallico nemini privato accusationem instituere fas est, sed totum munus accusandi crimenque probandi soli magistratui ad id constituto, seu generali Gubernii procuratori reservatur. Unde fit, ut etiam *ministerium publicum* nuncupetur, quia partes communitatis, et honorum morum contra reos suscipit atque tuetur.

II. De reo.

975. Reus dicitur ille, qui in iudicio sive criminali sive civili accusatur, sive nocens sit, sive innocens. De reo varia occurrunt dubia praesertim circa criminis confessionem, et fugam. Hinc

Quaesita. — **QUAER.** 1° *An reus, a iudice interrogatus, veritatem fateri teneatur?*

Resp. 1° *Neg.*, si non sit legitime interrogatus; quod fit quando iudex non est legitimus, vel quando formam iudicalem non servat, uti si interroget sine praevia accusatione, etc.: addunt etiam quando non habetur saltem semiplena probatio delicti. — *Ita communiter.* — S. Lig. n. 272.

Resp. 2° *Affirm.*, si reus sit legitime interrogatus, quia iusto iudicis praecepto obedire debet. Excipe satis probabiliter, si de magna poena

(1) Denuntiationem hic intellige non quidem *fraternam*, cuius scopus non est *punitio*, sed *emendatio* proximi, intercedente paterna admonitione Superioris, ex qua propter ipsius auctoritatem certius speratur emendatio, sed *iuridicam*, cuius scopus, non secus atque accusationis, idem

est ac iudicis in puniendo, videlicet bonum commune, quod ex improborum poenis redundat. Quocirca denuntiatio *iuridica* ad eandem virtutem pertinere videtur, ad quam pertinet vindicta iudicis, ad iustitiam scilicet *legalem*. Vid. not. ad n. 518.

subeunda agatur; quia lex non censetur reo imponere adeo arduam obligationem, quae vires humanas superare videtur, nempe ut ipse per criminis confessionem sponte gravissimae poenae certo discrimini se committat, modo tamen grave damnum publicum ex silentio eius non immineat (2). Hanc sententiam sat probabilem etiam *intrinsece* dicit S. Lig. n. 274., quamvis contrariam vocet probabiliorem.

QUAER. 2° *An reus innocens ad sui defensionem possit revelare crimina occulta testium vel accusatoris?*

Resp. Affirm., modo 1° crimen sit *verum*; 2° revelatio sit *absolute necessaria* ad suae innocentiae defensionem; 3° et ipse aliter grave damnum sit passurus. — S. Lig. n. 277.

976. — QUAER. 3° *An liceat reo innocenti fugere vel resistere?*

Resp. Licet ei quidem fugere, et e manibus satellitum sese eripere; sed non licet vim vi repellere, occidendo aut vulnerando, quia publicae potestatis iura violaret. — S. Lig. n. 279.

QUAER. 4° *An etiam reo, qui vere deliquit, fugere liceat?*

Resp. Affirm., si nondum ad poenam sententia iuridica sit damnatus; quia nemo ante sententiam poenam solvere tenetur. Item si iam sit damnatus ad poenam gravissimam, et carcer sit ei assignatus ad custodiam, donec poena statuta plectatur. — *Ita communiter.* — S. Lig. n. 280.

Negant autem *communius*, si carcer ad poenam per sententiam iudicis iam fuerit assignatus. Ratio est, quia reus tenetur obedire in executione sententiae iustae. Excipiunt tamen plures, si ei non dentur neces-

(2) Hanc exceptionem sic S. Alphonsus post alios DD. exprimit (lib. 4. n. 274.): *Nisi commune damnum immineat ex reticentia confessionis delicti, puta haeresis, laesae maiestatis, etc.; tunc enim reus tenetur se ipsum prodere, vel saltem socios, quantum opus est ad commune damnum avertendum, etiamsi ipsi mors immineat ex revelatione sociorum, ex quibus evadet in iudicio convictus.* Duo porro advertenda occurrunt. Nam 1° damnum reipublicae intelligi debet non quaecumque, sed *maximum*. Ut enim inquit Lugo (*De Iust.* disp. 40. n. 15.), *lex humana non nisi rarissime et propter maximum reipublicae damnum potest obligare subditum cum periculo vitae: in praesenti autem est*

certissimum illud periculum. 2° Cum ratio huius damni avertendi aequae omnes obliget criminis conscios, etiamsi in iudicium vocati non fuerint; summam autem praeferat difficultatem praeceptum, quod certum vitae infert periculum; hinc patet, convenienter aliquam subinde impunitatem reis concedi, ut ex criminum et delinquentium pleniore cognitione opportunius publico bono prospici queat.

Adde et monitum ex S. Alphonso (l. c.): *Omnes (inquit) conveniunt, ut par est, ad dicendum, quod si reus sit in bona fide, et cognoscatur, quod difficile inducetur ad fatendum crimen interrogatus a iudice, confessarius in sua bona fide eum relinquere debet.*

saria, vel si carcer sit durissimus: quia videtur excedere vires humanas obligatio se non liberandi a poena gravissima, quando id sine vi et resistentia peragere quis possit. — Ita S. Lig. *ibid.* (3).

QUAER. 5° *An reo liceat fugere, etiamsi inde damnum custos sit passurus?*

Resp. Affirm., quia utitur iure suo, et nemini facit iniuriam, nisi tamen charitas aliud suadeat ob damnum custodis multo gravius. Attamen non licet reo custodem pecuniis corrumpere, quia cum custodi obligatio incumbat reum non dimittendi, huius peccato cooperaretur.

CAPUT VI.

DE OBLIGATIONE TESTIUM

977. — I. Nemo tenetur ex iustitia (1) sponte se offerre ad testificandum; at quandoque datur talis obligatio ex charitate v. gr. si possit quis testimonio suo innocentem facile liberare, gravem iniustitiam impedire, etc. — S. Lig. n. 264.

II. Testis legitime citatus tenetur coram iudicibus se sistere, iuramentum iure praescriptum emittere; integre veritatem (2) et nihil praeter veritatem dicere, et deinde postulatis simpliciter iuxta conscientiam respondere. — *Ita omnes.*

III. Testis, qui falsum malitiose deposuit, est periurus et iustitiae violator (3); et proinde tenetur ad omnium damnorum reparationem necnon

(3) Addit eodem loco S. Alphonsus: *Probabiliter a Lugo, Sanchez, et Navarr. cum Salmant. (contra Sayrum) excusantur damnati ad triremes, si fugiant a carcere, et etiam ab ipsis triribus, ut tamquam probabilius tenent Sanchez, et Lugo, Lessius etc.*

(1) Intellige ex iustitia *commutativa*, nisi tamen sermo sit de illis, qui ex officio tenentur accusare. Alioquin enim loquendo in genere et ex natura rei, regula generalis est, esse obligationem accusandi vel denunciandi crimen reipublicae perniciosum..., si alia via damnum publicum impediri non potest. Ita communis cum S. Thoma (2. 2. q. 68, art. 1.). Ratio est, quia pars ex legali iustitia tenetur prospicere incolumitati totius. Crimen autem reipublicae perniciosum hic

intelligitur, quod directe et immediate est contra bonum commune, ut proditio civitatis, etc.

Licet vero regulariter sufficiat *denunciare*; aliquando tamen potest esse obligatio accusandi, ubi id opus esset ad evitandum publicum damnum, quando fortasse periculi indoles non patitur moram inquirendi, atque ideo oportet liberare iudicem illo onere, et in promptu probationem exhibere. Vid. Lugo, disp. 38. n. 2.

(2) Excipe, si quae testis ex secreto tantum commisso noverit (ut *infr.* q. 2.), vel iudex non legitime interroget, etc.

(3) Violatam iustitiam habes, si quis in damnum aliorum mentiatur, non vero si mere dissimulet sine aliorum damno; sic enim inobediens tantummodo est, et legalis iustitiae transgressor. Qua in re

ad falsi iuramenti revocationem, cum pari suo damno, etiam cum periculo vitae, si vi falsi testimonii innocens ad mortem fuerit damnatus. — S. Lig. n. 269.

978. **Quaesita.** — **QUAER.** 1° *Ad quid teneatur testis, qui falsum dixit ex ignorantia invincibili, vel inadvertentia, aut oblivione inculpabili?*

Resp. Tenetur falsum testimonium aperire, et damnum eo modo quo potest, impedire; non tenetur tamen ad damni sequuti (4) reparationem, cum theologicae culpae expertus sit — S. Lig. l. 4. n. 269. cum Busembaum. Item dicendum foret *probabilius*, etiamsi venialiter peccasset, *iuxta dicta de Restitutione*, n. 662.

QUAER. 2° *Quid de illo, qui scripturam, chirographum aut apocham supponit, vel adulterat ad supplendos actus perditos, vel ad ius certum prosequendum?*

Resp. 1° Peccat saltem venialiter ratione mendacii; quia utcumque res se habeat, chirographum, quod exhibetur, diversum ab illo est, quod in iudicio fidem facit.

Resp. 2° Potest aliquando peccare graviter contra charitatem erga seipsum, quando se proximo exponat periculo gravissimarum poenarum, si falsitas detegatur.

Resp. 3° Nullatenus peccat contra iustitiam commutativam, et proinde ad restitutionem minime tenetur.

979. — **QUAER.** 3° *Quandonam testis excusetur a testimonio praestando?*

Resp. Excusatur in sequentibus casibus: 1° si rem tantum acceperit sub secreto confessionis; 2° si rem noverit sub secreto commisso, aut etiam sub secreto tantum naturali (5); 3° si rem acceperit a viris non fide dignis; 4° si sciat reum non peccasse mortaliter, v. gr. propter ignorantiam; 5° si grave sibi vel suis damnum adventurum praevideat. Excipe, si damnum commune inde immineat. — S. Lig. n. 268.

etiam ratio aliqua habenda est praeiudicii in vulgo haud infrequentis, cui charitas exigere videtur, ut delicta cooperiantur, ac proximi damnum sic caveatur.

(4) Intellige damnum ex eius ignorantia sequutum, quod impedire non potuerit. Nam si adhuc praepedire illud potest, et non impediat emendando errorem, commutativam iustitiam violat, et ad restitutionem tenebitur.

(5) Si agatur de teste *iuridice et legitime* interrogato, et *secretum naturale*

accipias, prouti a *commissio* distinguitur, hoc certe non eximit a testandi obligatione, cum ne *promissum* quidem etiam *cum iuramento* excuset (Vid. Lugo, *De Iust.* disp. 38. n. 6.). Verba vero S. Alphonsi (lib. 4. n. 268.), quibus ait, te non teneri testari, *si accepisti sub secreto naturali, etiam sub secreto tantum commisso*, etc. palam est, accipiendam esse de *commissio*, quamvis non explicite *promisso*.

QUAER. 4° *An testis teneatur revelare crimen omnino occultum, v. gr., quod ipse solus novit?*

Resp. 1° *Affirm.*, iuxta legem in Gallia aliisque locis vigentem, quae statuit, vel unicum testem ad damnandum reum sufficere posse, nec quicquam aliud a iuratis exigit, nisi ut asserant, se de facti veritate nihil dubitare, quidquid demum sit de probationibus, quibus eorum testimonium innitatur (6).

Resp. 2° *Neg. probabilius*, iuxta Ius Romanum, quod duos testes ad damnandum etiam habita rei confessione necessario requirit. Hinc axioma: *Testis unus, testis nullus*. — S. Lig. n. 266., etc.

980. — **QUAER.** 5° *An, et quomodo peccet testis qui se abscondit, ne citetur a iudice, vel qui post citationem fugit?*

Resp. Ad 1um Non peccat 1° contra iustitiam legalem (7), quia nemo tenetur obedire praecepto Superioris, antequam ei imponatur; 2° neque contra iustitiam commutativam, quia mere negative se habet. Potest tamen peccare contra proximi charitatem, ut supra (n. 27.) dictum est (8).

Resp. ad 2um Peccat graviter contra iustitiam legalem, seu contra obedientiam iudici debitam in re gravi, et ad societatem necessaria; sed *probabilius* non peccat contra iustitiam commutativam: quia citatio illa non imponit obligationem iustitiae, sed tantum obedientiae. — S. Lig. n. 270. — Vogler, n. 337. — Billuart. — Lessius.

QUAER. 6° *An teneatur ad restitutionem testis, qui legitime interrogatus celet veritatem; non tamen falsum dicat?*

Resp. *Neg. probabiliter*. Ratio est, quia testis tunc mere negative se habet, nec tenetur veritatem deponere: nisi ex praecepto iudicis; et proinde eam tunc celando contra solam obedientiam iudici debitam, aut etiam contra religionem ob iuramentum de veritate dicenda praestitum peccat. — S. Lig. *ibid.* — Lugo. — Lessius.

(6) Quidquid sit de huius dispositionis sapientia, patet, postremis Auctoris verbis non posse hunc sensum inesse, quasi nullum esse debeat aut possit fundamentum, cui iuratorum suasio innitatur, sed quod nullam rationem, cur ita censeant, ipsi reddere teneantur.

(7) Alias animadversum est, *iustitiam legalem* non esse confundendam cum virtute *obedientiae*. Hinc fit, ut obligatio

adesse queat testandi per denuntiationem vel accusationem etiam citra Superioris seu iudicis praeceptum. Vid. not. ad nn. 24. et 27.

(8) Peccat contra proximi charitatem, si de bono privati agatur; sed peccabit contra iustitiam legalem, si agatur de bono communi, cui exinde *directe* inferatur detrimentum.